

Pregled dosadašnjih istraživanja o razvoju djece u istospolnim obiteljima

Kujavec, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:843796>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Lucija Kujavec

**PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA O
RAZVOJU DJECE U ISTOSPOLNIM OBITELJIMA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Lucija Kujavec

**PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA O
RAZVOJU DJECE U ISTOSPOLNIM OBITELJIMA**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Tokić Milaković

Zagreb, 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Homoseksualnost kroz neke povijesne periode	2
3. Položaj istospolnih obitelji u Hrvatskoj	4
3.1. Razvoj LGBT aktivističke mreže u Hrvatskoj	6
4. Položaj istospolnih obitelji u Europi	6
5. Sličnosti i specifičnosti homoseksualnih i heteroseksualnih obitelji.....	7
5.1. Načini na koji osobe homoseksualne orijentacije postaju roditeljima.....	9
6. Razvoj djece u istospolnim obiteljima.....	10
6.1. Psihosocijalni razvoj	11
6.2. Rodni i spolni razvoj	14
6.3. Kognitivni razvoj i obrazovni ishodi.....	17
7. Utjecaj stigmatizacije i diskriminacije na istospolne obitelji	19
8. Zaključak	20
9. Literatura.....	23

Pregled dosadašnjih istraživanja o razvoju djece u istospolnim obiteljima

Sažetak:

Razvojem društva pojavljuju se raznolike obiteljske strukture među kojima nailazimo i obitelji istospolnih parova. Prava tih parova na roditeljstvo u središtu su javnog i političkog diskursa te često popraćena negativnim stavovima vezana uz njihove roditeljske kompetencije u odnosu na heteroseksualne obitelji. Takva stajališta odražavaju se u zakonskoj regulaciji istospolnih obitelji nekih država u svijetu i Hrvatskoj. Prilikom zakonskog i društvenog reguliranja tih pitanja potrebno je osloniti se na donesene zaključke temeljem znanstvenih istraživanja razvojnih ishoda djece koju odgajaju istospolni roditelji. U ovaj rad uključena su istraživanja koja su analizirala povezanost roditeljstva unutar istospolnih, odnosno heteroseksualnih obitelji sa psihosocijalnim, rodnim i spolnim razvojem, te kognitivnim razvojem i obrazovnim ishodima djece. Većina rezultata sugerira da seksualna orijentacija roditelja nije značajan prediktor razvojnih ishoda djece. Djeca istospolnih roditelja ne razlikuju se značajno u pogledu psihosocijalne i emocionalne dobrobiti, seksualne sklonosti, kognitivnog razvoja te obrazovnog napretka u odnosu na djecu heteroseksualnih roditelja (Manning i sur., 2014.). Međutim, percipirana homofobna stigma djece i roditelja značajan je izvor stresa za istospolne obitelji te je povezana je s lošijim zdravstvenim ishodima djece (npr. Crouch i sur., 2014.).

Ključne riječi: istospolno roditeljstvo, seksualna orijentacija, razvojni ishodi djece

Overview of previous research on the development of children in same-sex families

Abstract:

With the development of society, diverse family structures appear, among which we also find same-sex families. couples. The rights of these families and couples to parenthood are at the center of public and political discourse and are often accompanied by negative attitudes related to their parental competence and influence on child outcomes compared to heterosexual families. Such views are reflected in the legal regulation of same-sex families in some countries in the world and in Croatia. During the legal and social regulation of the regulation of these relationships, it is necessary to rely on the scientific method, through valid results and conclusions, to determine the developmental outcomes of children raised by same-sex parents on the basis of scientific research. This paper includes research that analyzed the correlation between parenting within same-sex and heterosexual families with psychosocial, gender and sexual development, as well as cognitive development and educational outcomes of children. Most of the results suggest that parents' sexual orientation is not a significant predictor of children's developmental outcomes. Children of same-sex parents do not differ significantly in terms of psychosocial and emotional well-being, sexual orientation, cognitive development, and educational progress compared to children of heterosexual parents (Manning et al., 2014). However, perceived homophobic stigma of children and parents is a significant source of stress for same-sex families and is associated with poorer health outcomes for children (eg Crouch et al., 2014)

Key words: same-sex parenting, sexual orientation, children's outcomes

Izjava o izvornosti

Ja, Lucija Kujavec, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Lucija Kujavec, v.r.

Datum: 22.09.2022.

1. Uvod

Porastom složenosti i razvojem društva, obitelj postaje raznolikija te se stvaraju nove obiteljske strukture (Žderić, 2020.). Spomenute obiteljske strukture stvaraju nove tipove i oblike obitelji među kojima su, između ostalih, i istospolne obitelji (Patrčević i Ernečić, 2020.) čiji broj i vidljivost raste u svijetu (Farr i Tornello, 2016.). U većini zapadnih zemalja svijeta, kao rezultat povećane socijalne vidljivosti i prihvaćanja istospolnih parova u posljednja dva desetljeća (Gates, 2015.), sve su više dostupne mogućnosti da postanu roditelji te dolazi do interesa javnosti i politike za istospolne brakove i njihova prava za ispunjavanjem roditeljske uloge (Vučković Juroš, 2017.).

U Hrvatskoj zakonski okvir zbog diskriminatorne primjene onemogućuje odnosno otežava da istospolni životni partneri postanu roditelji posvojenjem i udomiteljstvom ili ne dopušta da postanu roditelji kroz postupak pomognute reproduktivne tehnologije (Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, NN 86/2012.; Zakon o udomiteljstvu, NN 115/2018., 16/2022.). Također, javni je diskurs u Hrvatskoj o pravima roditeljstva za osobe homoseksualne orijentacije često popraćen govorom mržnje, predrasudama i opravdavanjem diskriminacije (Peruzzi, 2015., prema Štrbić i sur., 2019.). Time se stvaraju izazovi u njihovom nastojanju da postignu normalan razvojni zadatak roditeljstva (Dew i Myers, 2000.). Ricketts i Achtenberg (1990., prema Dew i Myers, 2000.), u radu koji se bavi izazovima roditeljstva kod osoba homoseksualne orijentacije, ističu kako svaka osoba homoseksualne orijentacije koja želi postati roditelj trpi preispitivanje sposobnosti, nadzor od strane sudova, institucija i okoline zbog vjerovanja da su djeca odgajana u tradicionalnim obiteljima s heteroseksualnim biološkim roditeljima u povoljnijem položaju jer im mogu pružiti i pružaju više od istospolnih roditelja (Vučković Juroš, 2017.). Javnost i zakonski okvir pretpostavlja da su djeca ugrožena zbog uvjerenja da homoseksualna orijentacija roditelja uzrokuje štetu intelektualnom, emocionalnom, psihološkom ili spolnom razvoju djece i da, naposljetku, odnos roditelj – dijete u istospolnim obiteljima nije u interesu dobrobiti djeteta (Gerber, 2010.).

Literatura na kojoj se temelji uređenje društvenih odnosa koji uključuju istospolne obitelji trebala bi biti ona znanstvena te nam ona ujedno i jedina daje objašnjenje o

ishodima djece u istospolnim obiteljima (Patrčević i Ernečić, 2020.). Dakle, u svrhu stjecanja razumijevanja dječjih razvojnih ishoda u kontekstu odrastanja s istospolnim roditeljima, ovaj rad donosi pregled dosadašnjih istraživanja koja se bave odrastanjem djece u istospolnim zajednicama te njihovim psihosocijalnim, rodnim i spolnim razvojem, kognitivnim razvojem te obrazovnim i dugoročnim ishodima djece.

2. Homoseksualnost kroz neke povijesne periode

Američki psihijatar Mondimore u svojoj se knjizi „Prirodna povijest seksualnosti“ (2004., prema Geiger, 2004.) fokusira na povijesno tumačenje homoseksualnosti kroz sintezu različitih znanosti. Mondimore (2004., prema Geiger, 2004.) naglašava kako je shvaćanje i definiranje homoseksualnosti kroz pregled nekih razdoblja u povijesti potrebno kako bismo dobili razumijevanje i uvid u promjene stavova, položaja i prava LGBT osoba.

Homoseksualnost je u starogrčkoj kulturi (Mondimore, 2003., prema Zorica 2016.) bila naširoko prihvaćena kao prirodna pojava te je bila uvrštena u organizaciju svog društva i kulture. O tom prihvaćanju homoseksualnosti u svim dijelovima društva, mogu svjedočiti mnoga likovna i pisana djela koja jasno prikazuju mušku spolnost i muške ljubavne odnose poput vaza s homoerotičnim ukrasima i grčkih kazališnih komada kao što je Euripidovo djelo Kiklop (Mondimore, 2003., prema Zorica 2016.).

Kod Rimljana, istospolni su se brakovi prihvaćali ako su osobe pripadale višima klasama društva i takvi su brakovi bili česta pojava (Masters i Kolodny, 2006., prema Zorica, 2016.). Ipak, Rimljani su smatrali da je homoseksualnost odstupanje od normalnog ponašanja (Morus, 1959., prema Zorica 2016.). Taj je stav ojačao postepenim jačanjem utjecaja kršćanstva u Rimu i s vremenom je došlo povećane društvene osude homoseksualnosti (Dudić i Silajdžić, 2019.).

U srednjem je vijeku društvena osuda homoseksualnosti rezultirala zakonskom regulacijom odnosno zakonskim kažnjavanjem zbog definiranja homoseksualnosti

kao nedopuštenog ponašanja i grijehom (Mondimore, 2003., prema Zorica, 2016.). O tome se zaključilo na temelju iščitavanja rukopisa stoika među kojima se istaknuo Toma Akvinski, utjecajan skolastični teolog, koji navodi da je upotreba spolnih organa u bilo koju svrhu osim u prokreativnu, bludna i grešna (Mondimore, 2003., prema Zorica, 2016.). Dakle, Crkva je imala sve veći utjecaj na sve segmente društva te su europski vladari nastavili proglašavati homoseksualnost zločinom koji se često kažnjavao smrću (Mondimore, 2003., prema Zorica, 2016.). Takvo je gledanje na homoseksualnost bilo prisutno sve do 19. stoljeća kada je došlo do postepenog prihvaćanja LGBT osoba zbog početka djelovanja aktivista (Zorica, 2016.). Njihovo je djelovanje utjecalo na postepeni razvoj homoseksualnog identiteta koji se može definirati kao životni razvojni proces koji na kraju dovodi do osobnog prihvaćanja pozitivne *gej* slike o sebi (Milton i MacDonald, 1984.).

Nakon Drugog svjetskog rata seksualne su manjine, unatoč dotadašnjem djelovanju aktivista, doživljavale represiju te je to doseglo vrhunac kada je u pedesetim godinama 20. stoljeća homoseksualnost kriminalizirana u nekim zemljama svijeta (Vuletić, 2003.). To je ukazalo na daljnju potrebu zagovaranja seksualnih manjina i osvještavanja javnosti o problemima LGBT osoba što je rezultiralo neredima u Stonewallu u New Yorku 1969. (Zorica, 2016.). Neredima je označen početak borbe za homoseksualna prava u SAD – u i svijetu (Zorica, 2016.). Marginalizacija osoba homoseksualne orijentacije utišana je 1973. godine kada je *American Psychiatric Association* (1973., prema Dudić i Silajdžić, 2019.) godine izbrisala homoseksualnost s popisa duševnih poremećaja čime dolazi do promjene stavova o homoseksualnosti u SAD-u i drugim zemljama koje su prihvatile znanstveni autoritet i gledište koje normalizira homoseksualnost (Drescher, 2015.).

Kroz sve veću normalizaciju i prisutnost homoseksualnih osoba u javnom prostoru, pojavila se svijest o svim društvenima aspektima u kojima su seksualne manjine bile isključene. To je, primjerice u SAD – u, rezultiralo održavanjem kampanja za priznavanje partnerstva, istospolnog braka i za pristup usvajanju djece (D'Emilio, 2000., prema Dudić i Silajdžić., 2019.). Odjek ovih događaja nije zaobišao ni Europu, te je tako Danska 1989. godine postala prva zemlja koja je istospolnim partnerima omogućila sklapanje registriranog partnerstva, a 10 je godina kasnije

postala i prva europska zemlja koja istospolnim partnerima omogućila zajedničko posvajanje djece (Dudić i Silajdžić., 2019.).

3. Položaj istospolnih obitelji u Hrvatskoj

Kroz povijest, gledano kroz kaznenopravni sustav u Hrvatskoj, homoseksualnost se smatrala kaznenim djelom što je naposljetku ukinuto 1977. godine (Kondor-Langer, 2016.). Uvođenjem koncepta zločina iz mržnje u Kazneni zakon 2006. godine (Vučković Juroš, 2015.), bilo koje se kazneno djelo, počinjeno na temelju rase, boje kože, spolne orijentacije, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja, naobrazbe, društvenog položaja, dobi, zdravstvenog statusa ili drugih osobina, smatra kažnjivim (Kondor-Langer, 2016.). Time se zaštitilo pravo na ljudsko dostojanstvo i sigurnost te formalno unaprijedila i uvećala zaštita seksualnih manjina (Vučković Juroš, 2015.). Prema Kaznenom zakonu iz 2011. godine (NN 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015., 101/2017., 118/2018., 126/2019., 84/2021., čl.125, 325) rodni identitet i spolno opredjeljenje smatraju se mogućim motivima činenja kaznenih djela na štetu LGBT osoba (Kondor-Langer, 2016.). Taj je vidljiv napredak u zakonskoj regulaciji posljedica usklađivanja hrvatskog prava s pravom Europske unije, te prema tome, valja obratiti pozornost na koji je način pristupanje Hrvatske Europskoj uniji (dalje u tekstu EU) utjecalo na osobe homoseksualne orijentacije (Čemažar i Mikulin, 2017.).

Pridruživanje bilo koje države Europskoj uniji podrazumijeva primjenu pravne stečevine u zakonodavstvo te ona zadire u gotovo sva područja društva (Čemažar i Mikulin, 2017.). U razmaku od samo nekoliko mjeseci od ulaska Hrvatske u EU, izdvajaju se dvije velike promjene vezane uz seksualne manjine (Vučković Juroš, 2015.). Prva je promjena rezultat provedenog referenduma u prosincu 2013. godine o ustavnoj definiciji braka (Čemažar i Mikulin, 2017.). Na referendumu je dvije trećine glasača glasovalo da želi da se u Ustav Republike Hrvatske unese definicija braka kao životne zajednice žene i muškarca (Žderić, 2020.) čime se istospolnim partnerima onemogućuje pristup instituciji braka (Vučković Juroš, 2015.). Druga je

promjena donošenja Zakona o životnom partnerstvu¹ osoba istog spola (NN 92/14., 98/19.) jer su njime istospolne osobe dobile jednaka prava kao i bračni partneri (Čemažar i Mikulin, 2017.). Osim toga, spomenutim je zakonom uređena roditeljska skrb životnog partnera² i partnerska skrb³ koju može pružiti životni partner nakon smrti životnog partnera roditelja te ovo zakonsko rješenje daje opciju organizacije obiteljskog života na način koji dosad nije bio moguć (Patrčević i Ernečić, 2020.).

Donošenjem Zakona o medicinski pomognutoj oplodnji (NN 86/2012., čl.10, st.1) 2012. godine, propisano je kako pravo na medicinski pomognutu oplodnju, uz bračne i izvanbračne parove, imaju poslovno sposobne žene koje ne žive u braku, izvanbračnoj ili istospolnoj zajednici, dok je surogatstvo⁴ kao način dobivanja djece zabranjeno (Patrčević i Ernečić, 2020.). Nadalje, u Obiteljskom zakonu (NN 103/2015., 98/2019.) i Zakonu o udomiteljstvu (NN 115/2018.) udomljavanje i posvajanje smatra se privilegijom heteroseksualnih parova (Patrčević i Ernečić, 2020.). Dakle, istospolnim parovima onemogućuje se, odnosno otežava osnivanje vlastite obitelji iako je prisutno unaprijeđenje u zaštiti istospolnih zajednica kroz Zakon o životnom partnerstvu (Patrčević i Ernečić, 2020.).

¹ Životno partnerstvo zajednica je obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom prema Zakonu o životnom partnerstvu osoba istog spola (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN, 92/2014., 98/2019., čl.2)

² Prema Zakonu o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN. 92/2014., 98/2019., čl.40, st.1), roditeljska skrb životnog partnera pravo je životnog partnera roditelja djeteta na ostvarivanje roditeljske skrbi o djetetu odnosno sadržaja roditeljske skrbi zajedno s roditeljima ili umjesto roditelja temeljem odluke suda. Dakle, ako jedan od partnera ima dijete iz ranije veze, životni partner roditelja djeteta može od suda zatražiti ostvarivanje roditeljske skrbi nad djetetom - s djetetovim roditeljem ili umjesto njega.

³ Partnerska skrb oblik je skrbi za dijete maloljetničke dobi koju može pružiti životni partner nakon smrti životnog partnera roditelja djeteta (Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN, 92/2014., 98/2019., čl.44).

⁴ Surogat majčinstvo definira se kao majčinstvo po dogovoru, često podržano pravnim sporazumom, prema kojem žena (surogat majka) pristaje roditi dijete za drugu osobu ili osobe. Postoje dva tipa surogat majčinstva, genetski i gestacijski surogat. U genetskom je surogatstvu surogat majka genetski u rodu s djetetom, dok u gestacijskom surogatstvu, dijete koje nosi surogat majka, genetski vezano za drugu ženu koja je donirala jajnu stanicu (Nakash i Herdiman, 2007.).

3.1. Razvoj LGBT aktivističke mreže u Hrvatskoj

Početak razvoja LGBT aktivističkih mreža u Hrvatskoj veže se za kraj osamdesetih i devedesete godine kada su osnovane prve *gej* i lezbijske udruge u Zagrebu; „Lila inicijativa“ osnovana 1989. i „LIGMA“, osnovana 1992. godine koje su, osim što su okupljale osobe homoseksualne orijentacije, imale za cilj povećati vidljivost LGBT zajednice u javnosti i osvijestiti javnost o njihovom postojanju kroz pružanje informacija o njihovoj kulturi (Čemažar i Mikulin, 2017.). Napredak u ispunjenju tog cilja prethodno spomenutih udruga i nekih ostalih udruga koje su promicale i pružale podršku osobama homoseksualne orijentacije, kao što su primjerice udruga „Kontra“ i „Iskorak“, vidljiv je u organizaciji i realizaciji održavanja prve Povorke ponosa u Zagrebu 2002. godine. Kasnije, 2013. godine, osnovana je udruga *Zagreb Pride* s ciljem organiziranja povorke ponosa (Čemažar i Mikulin, 2017.). Organiziranje tog događaja popratili su i drugi hrvatski gradovi; Split je održao svoj prvi *Split Pride* 2011. godine, Rijeka 2012. godine (Čemažar i Mikulin, 2017.). Održavanjem pokreta ponosa i političkim zagovaranjem prava LGBT zajednice vrši se utjecaj na zakonodavni okvir i politiku koja se tiče položaja i prava homoseksualnih osoba (Čemažar i Mikulin, 2017.).

4. Položaj istospolnih obitelji u Europi

Pravno priznavanje istospolnih zajednica u Europi započelo je u nordijskim zemljama krajem 80-ih godina 20. stoljeća. Danska je bila prva država 1989. godine istospolne zajednice počele proizvoditi određene pravne učinke; istospolni su partneri mogli sklopiti istospolnu zajednicu te su bili gotovo izjednačeni s bračnom zajednicom (Dudić i Silajdžić, 2019.). Nakon Danske, uskoro su i druge države Europe počele priznavati istospolnim zajednicama određena prava poput prava na sklapanje braka. Prva je bila Nizozemska koja je 2001. godine omogućila sklapanje braka osobama istog spola te se time odmaknula od definicije braka kao zajednice isključivo žene i muškaraca. Ovaj zakonski okvir automatski je omogućio bračnim istospolnim parovima prava na zajedničko posvajanje u Nizozemskoj (Takacs i sur., 2016.). Kasnije je i Danska, novim danskim zakonom o braku iz 2012. godine,

omogućila sklapanje braka istospolnim parovima. Osim u Nizozemskoj i Danskoj, osobe istog spola mogu sklopiti brak u Belgiji, Francuskoj, Islandu, Luksemburgu, Norveškoj, Portugalu, Španjolskoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji (Klasiček, 2013.). Iako su te zemlje omogućile sklapanje braka istospolnim partnerima, nisu nužno slijedile Nizozemsku u proširenju prava na neka druga područja obiteljskog života (Takacs i sur., 2016.). Primjerice, u Portugalu uvođenje istospolnih brakova 2010. godine nije dovelo do proširenja prava istospolnog roditeljstva (Takacs i sur., 2016.).

U mnogim europskim zemljama problemi istospolnog roditeljstva obično izazivaju jači otpor društva od prihvaćanja osoba homoseksualne orijentacije općenito ili problema istospolnog braka i/ili registriranog partnerstva. Rezultati velikog europskog ispitivanja javnog mnijenja provedenog u 25 europskih zemalja 2003. godine (s više od 15 000 sudionika) pokazali su da je 53% sudionika za legalizaciju homoseksualnih brakova, dok samo 38% podržava posvajanje djece od strane homoseksualnih parova (EOS Gallup, 2003., prema Takacs i sur., 2016.). Godine 2006. istraživanje javnog mnijenja „Eurobarometar“, provedeno u 27 europskih zemalja, imalo je slične rezultate: prijedlog da bi se homoseksualni brakovi trebali dopustiti u cijeloj Europi podržalo je 44% (više od 29 000) sudionika, dok je prijedlog da homoseksualnim parovima treba odobriti posvajanje djece podržalo je samo 32% sudionika (Europska komisija, 2006., prema Takacs i sur., 2016.). Rezultati ukazuju da je javno mnijenje u Europi sklonije odnosno tolerantnije prema homoseksualnim brakovima nego prema posvajanju od strane homoseksualnih parova. Isto tako, u ispitivanim europskim zemljama koje su istospolnim zajednicama omogućile sklapanje braka ili posvajanje djece, pronađeno je ujedno i najviše podržavanja istospolnih zajednica (Keuzenkamp, 2011., prema Takacs, 2016.).

5. Sličnosti i specifičnosti homoseksualnih i heteroseksualnih obitelji

Već je spomenuto kako je tradicionalna obitelj u posljednjih nekoliko desetljeća prolazila kroz različite promjene te se nuklearna obitelj mijenja: više se ne može odrediti samo u terminima bračne zajednice dvije odrasle osobe različitog spola i

njihove biološke djece (Patrčević i Ernečić, 2020.). Novonastalim netradicionalnim obiteljskim strukturama pripadaju i istospolne obitelji koje se mogu definirati kao životna zajednica odnosno brak dvije osobe istog spola i njihova djeca (Chamie i Mirkin, 2011.). Spomenute obitelji s istospolnim roditeljima postale su dio društvene strukture u mnogim državama (Žderić, 2020.) putem njihovog državnog prepoznavanja i priznavanja, a za bolje razumijevanje tog novog socijalnog fenomena (Chamie i Mirkin, 2011.) u nastavku su predstavljene neke sličnosti i specifičnosti tradicionalne heteroseksualne obitelji i netradicionalne homoseksualne obitelji (Farr i Tornello, 2016.).

Farr i Tornello (2016.) u svom radu u kojem se bave tranzicijom u roditeljstvo kod istospolnih i heteroseksualnih obitelji, zaključuju da u tom prijelazu istospolne i heteroseksualne obitelji prolaze kroz slična iskustva (Baiocco i sur., 2015.; Farr, Forssell i Paterson, 2010.; Goldberg, Smith i Kashy, 2010., prema Farr i Tornello, 2016.). Tako su studije heteroseksualnih parova dosljedno dokumentirale smanjenje osjećaja ljubavi i povećanje interpersonalnih sukoba tijekom tranzicije u roditeljsku ulogu (Belsky i Rovine, 1990., prema O'Neill, 2012.). O'Neill i suradnici (2012., prema Farr i Tornello, 2016.) na temelju provedenog kvalitativnog istraživanja istospolnih lezbijskih obitelji, navode da dolazak novorođenčeta povećava deprivaciju sna i prisutnost djece smanjuje vrijeme provedeno u paru što zaključno može rezultirati promjenama u kvaliteti odnosa (Goldberg, 2010., prema Farr i Tornello, 2016.) i zadovoljstvu para (Baiocco i sur., 2015., prema Farr i Tornello, 2016.). Važna je napomena da se te promjene u dinamici i funkcioniranju odnosa para javljaju zbog novih životnih uloga, uloga roditelja, a ne zbog njihove seksualne orijentacije (Farr i Tornello, 2016.).

Osim promjena u dinamici odnosa roditelja, tijekom preuzimanja roditeljske uloge mogu nastati i promjene u društvenim mrežama i obiteljskim odnosima (Farr i Tornello, 2016.). U studiji koja uspoređuje lezbijske majke i heteroseksualne roditelje, nije bilo razlika u količini kontakata koja su djeca imala kod baka i djedova, rodbine ili obiteljskim prijateljima (Fulcher i sur., 2002., prema Farr i Tornello, 2016.). Istospolni parovi navode i opisuju da žele imati socijalnu podršku drugih roditelja homoseksualne orijentacije ili onih koji su na sličan način postali roditelji (primjerice posvojenjem) bez obzira na spolnu orijentaciju (Goldberg i

Smith, 2013.). Dakle, svi „novopečeni“ roditelji, i istospolni i heteroseksualni trebaju socijalnu podršku (Farr i Tornello, 2016.).

Područje zajedničkog života koje varira ovisno o seksualnoj orijentaciji osoba odnosi se na način na koji istospolni i heteroseksualni parovi dijele svoje kućanstvo kućanske poslove (kao što je pranje suđa ili čišćenje kuća) i brigu o djeci (kao što je presvlačenje bebe ili hranjenje djeteta) (Farr i Tornello, 2016.). Tipično, heteroseksualni parovi dijele svoje kućanske poslove i brigu o djeci zadatke koji se temelje na rodnim ulogama, pri čemu žene obavljaju više kućanskih poslova i zadataka oko brige o djeci, dok muškarci rade plaćeni posao izvan doma (Lachance-Grzela i Bouchard, 2010.; Coltrane, 2000., prema Farr i Tornello, 2016.). Za razliku od heteroseksualnih parova, istraživanja o istospolnim osobama i parovima (sa i bez djece) govore kako su ti parovi skloni podijeliti poslove egalitarno odnosno ravnopravnije (Farr i Patterson, 2013.; Patterson i sur., 2004., prema Farr i Tornello, 2016.). Tako se istraživanje koje su proveli Farr i Patterson (2013.) bavilo proučavanjem, prilagodbom i promatranjem suroditeljstva među 104 posvojiteljske obitelji od strane istospolnih ili heteroseksualnih parova. Istospolni su parovi izjavili da dijele brigu o djeci, dok su heteroseksualni parovi prijavili da se majke više brinu o djeci nego očevi. Lezbijski su parovi pokazali najviše podržavajućeg, a heteroseksualni parovi najmanje podržavajućeg partnerskog ponašanja (Farr i Patterson, 2013.). Iako je podjela rada drugačije osmišljena među homoseksualnim i heteroseksualnim roditeljima, te razlike ne utječu funkcioniranje para ili njihovu realizaciju i obavljanje roditeljske uloge (Farr i Patterson, 2013., prema Farr i Tornello, 2016.).

5.1. Načini na koji osobe homoseksualne orijentacije postaju roditeljima

Pojavom različitih obiteljskih struktura, povećava se potreba da se budućim ili „novopečenim“ istospolnim roditeljima učine dostupnima informacije i usluge kako bi se mogli što bolje ostvariti u roditeljskoj ulozi (Farr i Tornello, 2016.). Naime, mnoge osobe homoseksualne orijentacije imaju želju postati roditeljima (Hargaden i Llewelin, 1996.; Hicks i McDermott, 1999., prema Camilleri i Ryan, 2006.) te

realizacija roditeljske uloge ujedno predstavlja temeljnu komponentu istospolnih parova za vođenje uobičajenog života (Hicks i McDermott, 1999., prema Camilleri i Ryan, 2006.).

Neheteroseksualne odrasle osobe postaju roditelji različitim putem. Jedan od načina je dovođenje djece u istospolne veze ili rađanje djece unutar istospolnih veza (Camilleri i Ryan, 2006.). Dovođenje djece u istospolne veze uključuje odgajanje djece iz prethodnih heteroseksualnih zajednica odnosno veza u novoj homoseksualnoj i sustav posvajanja ili udomiteljstva (Camilleri i Ryan, 2006.). Putovi do roditeljstva među istospolnim parovima također uključuju i korištenje reproduktivne tehnologije kao što je surogat majčinstvo⁵ ili medicinski pomognuta oplodnja⁶ (Farr i Tornello, 2016.). Tako istospolni ženski parovi mogu postati roditelji putem anonimne umjetne oplodnje darivateljem muške spolne stanice putem anonimnog donora, samooplodnje; poznata donorska samooplodnja; ili putem heteroseksualnog spolnog odnosa (Camilleri i Ryan, 2006.). Homoseksualne muške osobe mogu postati roditelji tako da budu poznati donatori za lezbijске parove ili osobu i sklapanjem partnerstva s prijateljicom homoseksualne orijentacije ili s prijateljicom heteroseksualne orijentacije (Hargaden i Llewelin, 1996., prema Camilleri i Ryan, 2006.).

6. Razvoj djece u istospolnim obiteljima

Dio javnosti i politike koji imaju negativan stav prema podizanju djece unutar istospolnih obitelji temelje svoje stavove na pretpostavci da je to okruženje nedostatan za razvoj i odrastanje djece (Milbank, 2003., prema Patrčević i Ernečić, 2020.). Uvriježeno je mišljenje kako djeca za optimalan razvoj trebaju roditelje

⁵ U Hrvatskoj je Zakonom o medicinski pomognutoj oplodnji surogat majčinstvo odnosno zamjensko majčinstvo zabranjeno (Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, NN 86/2012., čl.31, st.1).

⁶ Medicinski pomognuta oplodnja medicinski je postupak kod kojeg se primjenom suvremenih znanstveno provjerenih biomedicinskih dostignuća omogućava spajanje ženske i muške spolne stanice radi postizanja trudnoće i porođaja, na način drukčiji od snošaja (Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji, NN 86/2012., čl.1).

različitog spola što je povezano s očekivanjem da će djeca koja odrastaju u istospolnim obiteljima imati probleme i teškoće (Biblarzi Stacey, 2010., prema Patrčević i Ernečić, 2020.). Razvoju djece unutar istospolnih obitelji u posljednjih nekoliko godina posvećuje se velika pozornost (Muñoz-Martínez, 2016.). Nerijetko se raspravlja postoje li ili ne razlike u ishodima kod djece (osobito o rodnim i seksualnim interesima djece) podizanih u okviru istospolnih obitelji i heteroseksualnih obitelji. U nastavku slijedi prikaz dosad provedenih istraživanja vezanih za ishod djece u istospolnim obiteljima s naglaskom na psihosocijalni razvoj, rodni i spolni razvoj, kognitivni razvoj i akademski uspjeh. Prikazani podatci empirijskih istraživanja trebali bi biti polazišna točka svih diskusija o odrastanju djece u istospolnim zajednicama te jedini valjani izvor i temelj za donošenje socijalne politike, zakonske regulative i njene primjene (Patrčević i Ernečić, 2020.).

6.1. Psihosocijalni razvoj

Iz bihevioralne perspektive, socio – emocionalni razvoj definira se kao socijalna kompetencija (funkcioniranje) djece u interakciji s vršnjacima i odraslima, što je temeljno za psihološku prilagodbu (Foster i Ritchey, 1979., prema Muñoz-Martínez, 2016.). Istraživanja koja su istraživala utjecaj obiteljske strukture na socio - emocionalni i psihosocijalni razvoj djece nisu identificirala značajne razlike između djece heteroseksualnih i homoseksualnih roditelja (Muñoz-Martínez, 2016.). Tako se istraživanje koje su proveli Wainright i Patterson (2008.) bavilo ispitivanjem povezanosti između obiteljske strukture (istospolnih naspram roditelja suprotnog spola), spola adolescenata, strukture obitelji i odnosa te vršnjačkih odnosa adolescenata. U istraživanje je bilo uključeno 44 adolescenata čiji su roditelji istospolni ženski parovi i 44 adolescenata čiji su roditelji parovi suprotnog spola, koji su se podudarali po demografskim karakteristikama i izvučeni iz nacionalnog uzorka. Na mjerenju odnosa s vršnjacima prema samoprocjeni i vršnjacima, kvaliteta njihovih vršnjačkih odnosa nije bila povezana s obiteljskim tipom. Bez obzira na strukturu obitelji, adolescenti čiji su roditelji opisali bliže odnose s djecom, iskazali su kvalitetnije odnose s vršnjacima i osjećaj pripadanja (Wainright i Patterson, 2008.).

O kvaliteti socio – emocionalnog razvoja govori nam uspješnost psihološke prilagodbe (Wrainright i Patterson, 2008.) koja je uz već spomenutu kvalitetu vršnjačkih odnosa, povezana i s kvalitetom interakcije roditelj – dijete i skrbi odraslih (Wainright i sur., 2004., prema Munoz-Martinez, 2016.). Crowl i suradnici (2008.) kroz svoju su se metaanalizu sastavljenu od ukupno 19 istraživanja o istospolnom roditeljstvu fokusirali na kvalitetu odnosa roditelj – dijete među djecom koju odgajaju homoseksualni i heteroseksualni roditelji. Nalazi metaanalize pokazali su da homoseksualni roditelji pokazuju značajno bolje odnose sa svojom djecom nego heteroseksualni roditelji dok se dječja percepcija tog odnosa nije značajno razlikovala između djece homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja. Naposljetku, zaključeno je da seksualna orijentacija roditelja nije bila povezana s razlikama u kvaliteti odnosa roditelj - dijete (Crowl i sur., 2008.). Kao bitan element interakcije s odraslima odnosno kvalitete odnosa roditelj – dijete istaknula se rodna dinamika u istospolnoj i heteroseksualnoj zajednici ili braku (Stacey i Biblarz, 2001., prema Crowl i sur., 2008.). Naime, istospolni roditelji neizbježno stvaraju drugačiju dinamiku odnosa nego roditelji suprotnog spola (Tasker, 2005., prema Crowl i sur., 2008.) pri čemu lezbijske supartnerice imaju bliži i pozitivniji odnos s djecom nego s heteroseksualni partneri zbog ženskog spola, ne zbog seksualne orijentacije, s obzirom da su majke obično više uključene u odgoj djece nego očevi (Stacey i Biblarz, 2001., prema Crowl i sur., 2008.). Isto tako, za majke homoseksualne orijentacije navodi se kako je utvrđena bolja kvaliteta odnosa roditelj – dijete i zbog pružanja dvostruke majčinske topline (Biblarz i Stacey, 2010., prema Tasker, 2010.). S time su u skladu i nalazi već spomenute metaanalize Crowl i suradnika (2008.) koji blisku prirodu odnosa između roditelja i djece u istospolnim obiteljima objašnjavaju na način da istospolni roditelji izražavaju veću toplinu, nastojeći zaštititi svoju djecu od homofobije (Tasker, 2010.).

Ono što se ističe kao prediktor psihološke prilagodbe djece u istospolnim obiteljima razina je roditeljske pripremljenosti, sukobi u odnosima roditelja i doživljena stigmatizacija (Goldberg i Smith, 2013.). Istraživanje usmjereno na prediktore psihološke prilagodbe rano posvojene djece ispitala je 40 ženskih istospolnih, 35 muških istospolnih i 45 raznospolnih roditeljskih obitelji s posvojenom djecom, od

kojih su svi bili smješteni u svoje posvojiteljske domove u dobi mlađe od 18 mjeseci (Goldberg i Smith, 2013.). Upravo nedostatak roditeljske pripreme za posvojenje i sukobi roditelja povezani su višim razinama eksternaliziranih i internaliziranih simptoma kod djece koje su prijavili roditelji odnosno partneri. Rezultati ukazuju da se ishodi prilagodbe djece nisu razlikovali ovisno o tipu obitelji i seksualnoj orijentaciji roditelja (Goldberg i Smith, 2013.). Osim roditeljske pripremljenosti, pokazalo se da je doživljena stigmatizacija također važan prediktor u pojavi psiholoških teškoća. Nacionalna je longitudinalna studija u Sjedinjenim Američkim Državama istraživala psihološku prilagodbu djece majki homoseksualne orijentacije (Gartrell i Bos, 2010., prema Muñoz-Martínez, 2016.). Usporedili su samoprocjenu majki i djece koja su procjenjivala probleme u ponašanju u dobi od 10 i 17 godina pri čemu su djeca, čije su majke identificirale da su njihova djeca doživjela homofobnu stigmatizaciju, pokazivala psihološke poteškoće. Međutim, djeca odgajana u istospolnim obiteljima nisu u većem riziku od pojave poteškoća jer, kada se uspoređuju adolescenti koji su identificirali da su doživjeli homofobnu stigmatizaciju s onima koji nisu, nisu utvrđene značajne razlike u internaliziranim i eksternaliziranim problemima u ponašanju (Muñoz-Martínez, 2016.). Još jedan doprinos tog istraživanja, vezano uz eksternalizirane probleme, pronalazak je značajne razlike među roditeljima koji prijavljuju eksternalizirane probleme, pri čemu su problemi ponašanja i hiperaktivnost bili češći kod djece heteroseksualnih roditelja nego kod istospolnih roditelja gdje su majke homoseksualne orijentacije prijavile manje problema u ponašanju (npr. agresiju) od standardne skupine (Muñoz-Martínez, 2016.). Slične rezultate dobila je i studija koju su proveli Oliva i suradnici (2014., prema Muñoz-Martínez, 2016.) na 214 obitelji s djecom u dobi između 3 i 10 godina s ciljem uspoređivanja kvalitete obiteljske strukture te unutarnje i vanjske prilagodbe djece koja žive u različitim tipovima obiteljske strukture: tradicionalnoj obitelji, obitelji sa samohranim roditeljem, posvojiteljskoj obitelji, istospolnoj obitelji (od kojih je 25 lezbijskih parova i 5 *gej* parova) i obitelji s pomajkom ili poočimom. Djeca iz istospolnih obitelji prijavila su znatno manje problema u ponašanju od drugih tipova strukture obitelji, a djeca koja žive s pomajkom ili poočimom, pokazivala su veće stope problema u ponašanju.

Dakle, opisana istraživanja sugeriraju da djeca u istospolnim obiteljima imaju kvalitetne odnose sa svojim vršnjacima te da roditeljska orijentacija nije povezana sa psihosocijalnom dobrobiti, emocionalnom regulacijom i odnosima s vršnjacima (Baiooco i sur., 2013., prema Patrčević i Ernečić, 2020.).

6.2. Rodni i spolni razvoj

Spolni se razvoj djeteta smatra rezultatom dinamičkih interakcija između socijalnih iskustava i kognitivnih procesa te se prema tom shvaćanju smatra kako su roditeljska ponašanja vrlo važna za razvoj spolnog i rodnog identiteta (Farr i sur., 2010., prema Patrčević i Ernečić, 2020.). Osim tog tumačenja, postoji i drugačiji pristup prema kojem spolno ponašanje djeteta ovisi o povezanosti bioloških, psiholoških i socijalnih mehanizama, a seksualnost roditelja ima minornu, moguće i neznčajnu ulogu (Farr i sur., 2010.; Golombok i sur., 2014., prema Patrčević i Ernečić, 2020.).

Tasker i Golombok (2000.) provele su longitudinalno istraživanje koje je započeto 1976. godine kada su djeca imala oko 10 godina godine i nastavljeno je 1991. godine kad su mladi odrasli imali oko 25 godina. Uspoređivana su djeca odgajana u lezbijskim obiteljima s djecom odgajanom sa samohranom heteroseksualnom majkom. Također, sva djeca iz lezbijskih i heteroseksualnih obitelji rođena su u heteroseksualnim obiteljima s dva roditelja. Prema tome, radi se o studiji djece koja su doživjela prijelaz iz heteroseksualne u homoseksualne obitelji. Svaka ispitivana grupa sastojala se od 27 majki s 39 djece. Pritom je 25 djece odraslo s majkom lezbijkom, a njih 21 s heteroseksualnom majkom. Rezultati su pokazali kako nema razlike između dviju skupina u prijavljenoj privlačnosti prema istom spolu. Međutim, djeca majki homoseksualne spolne orijentacije bila su nešto sklonija vidjeti istospolni odnos kao moguću opciju za ljubavnu vezu. Ipak, od 25 djece odraslih u lezbijskim obiteljima, 23 se identificiralo kao osoba homoseksualne orijentacije (Tasker i Golombok, 2000.).

Studija koju su proveli Bos i Sanford (2010.) uspoređivala je rodni identitet i očekivanu buduću heteroseksualnu ljubavnu vezu djece u lezbijskim i heteroseksualnim obiteljima. Podatci su dobiveni u Nizozemskoj od djece u 63

lezbijске obitelji i 68 heteroseksualnih obitelji. Sva su djeca bila između 8 i 12 godina. Djeca su u lezbijskim obiteljima, prema rezultatima upitnika djece, manje sigurna u ulazak u heteroseksualnu vezu u budućnosti. Autori Bos i Sanford (2010.) napominju kako nesigurnost ne znači nužno da će se djeca kasnije identificirati kao lezbijke, homoseksualci ili biseksualci. Crowl i suradnici (2008.) u svojoj meta-analizi navode kako nema statistički značajne razlike u rodnom identitetu⁷ između djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji i one koju odgajaju istospolni roditelji te nema značajne razlike u seksualnim preferencijama djece između djece koju odgajaju istospolni i heteroseksualni roditelji. Zaključno, Crowl i suradnici (2008.) navode da se djeca odgajana u istospolnim obiteljima ne razlikuju značajno u pogledu razvoja rodne i spolne uloge, rodnog identiteta i seksualne sklonosti.

Prikazana istraživanja slažu se da seksualna orijentacija roditelja nije značajan prediktor seksualne orijentacije kod djece, no istraživanja Tasker i Golombok (2000.) i Bos i Sanford (2010.) pokazuju kako će djeca odnosno mlade osobe odgajane u istospolnim obiteljima vjerojatnije razmotriti vezu kao moguću alternativu od onih koje su odgojili heteroseksualni roditelji. Tasker i Golombok (2000.) u već spomenutom istraživanju nude objašnjenje da su majke homoseksualne orijentacije otvorenije sa svojom djecom u razgovorima o seksualnosti nego heteroseksualne majke. Kao rezultat toga, djeca koju su odgojile majke homoseksualne orijentacije vjerojatnije će prihvaćati različite seksualne orijentacije, zagovarati homoseksualna prava i vidjeti istospolnu vezu kao moguću opciju. Bos i Sanford (2010.) takve rezultate objašnjavaju time da djeca u istospolnim obiteljima odrastaju u tolerantnijem obiteljskom okruženju po pitanju homoseksualnih veza i odnosa.

Analizirajući rodni i spolni razvoj djeteta, potrebno je prikazati i razvoj rodne uloge kod djece. Stvaranje rodne uloge uključuje ideju da se pojedinci ponašaju u skladu sa društveno određenim pravilima među kojima su društvena očekivanja za 'odgovarajuće' ponašanje rodni uloga za muškarce i žene, koje se naposljetku

⁷ Rodna uloga i rodni identitet često se u literaturi smatraju odvojenim konstruktima, pri čemu se rodna uloga definira kao mjera u kojoj pojedinci se pridržavaju svojih kulturno i društveno očekivanog muškog i ženskog ponašanja, a rodni identitet definira se kao vlastita rodna samokoncepcija koja ne ovisi o spolu koji je pripisan rođenjem (Anderssen i sur., 2002., prema Crowl i sur., 2008.).

internaliziraju; tako se, primjerice, od dječaka očekuje da razviju osobine kao što su asertivnost i neovisnost koje služe uspostavljanju slobode djelovanja i očekuje se da će se djevojčice razviti osobine kao što su druželjubivost i ekspresivnost (Eagly, 1987., prema McCutcheon, 2011.). Pokazalo se kako djeca koju odgajaju istospolni roditelji mogu pokazivati drugačija spolno tipizirana ponašanja nego djeca koju odgajaju heteroseksualni roditelji (Green i sur., 1986; prema Stacey i Biblarz, 2001; prema Steckel, 1987., prema Crowl i sur., 2008.). U pregledu literature koja ispituje utjecaj seksualne orijentacije roditelja na dječji razvoj, autorice Stacey i Biblarz (2001.) kroz osvrt na 21 studiju, pronašle su značajne dokaze koji pokazuju da se dječje ponašanje prema rodnoj ulozi razlikuje ovisno o seksualnoj orijentaciji roditelja (Green i sur., 1986.; Hoeffler, 1981.; Steckel, 1987., prema Crowl i sur., 2008.). Kćeri lezbijskih majki pokazivale su veći interes za netradicionalne ženske aktivnosti i općenito se ponašale na načine koji nisu odgovarali kulturološki prihvaćenim ženskim standardima, dok su dječaci odrasli s majkama lezbijkama pokazivali manje agresivnog ponašanja i imali sklonosti prema manje kulturološki spolno tipiziranim muškim aktivnostima u odnosu na dječake s heteroseksualnim roditeljima (Green i sur., 1986; Stacey i Biblarz, 2001; Steckel, 1987., prema Crowl i sur., 2008.). Jednako su tako MacCallum i Golombok (2004., prema Bos i Sanford, 2010.) otkrili da dječaci koji odrastaju u lezbijskim obiteljima ili obiteljima samohranih majki pokazuju više ženstvenih crta ličnosti od dječaka u heteroseksualnim obiteljima s dva roditelja. Green i suradnici (1986., prema Bos i Sanford, 2010.) u svom istraživanju navode da kćeri, ne i sinovi, u lezbijskim obiteljima imaju jaču sklonost prema netradicionalnim rodnim zanimanjima ili aktivnostima nego djevojčice u heteroseksualnim obiteljima. Sugerira se da na razvoj rodnih uloga kod djece vjerojatno utječe mnoštvo složenih varijabli poput primjerice, vrijednosti roditelja, podjele poslova roditelja, ne isključivo seksualna orijentacija roditelja (Stacey i Biblarz, 2001., prema Crowl i sur., 2008.).

Autori Bos i Sanford (2010.) su se, u već spomenutom istraživanju, bavili i pojavom drugačijih spolno tipiziranih ponašanja te nude objašnjenje da djeca u istospolnim obiteljima osjećaju manji pritisak roditelja da se prilagode rodnim stereotipima. Fulcher i suradnici (2008., prema Bos i Sanford, 2010.) također nude objašnjenje različitih spolno stereotipnih ponašanja. Otkrili su da majke homoseksualne

orijentacije imaju liberalnije stavove prema ponašanju djece vezanom uz spol od heteroseksualnih roditelja te bez obzira na tip obitelji, otkrili su da ako roditelji imaju liberalnije stavove prema ponašanju vezanom uz spol, njihova djeca imaju fleksibilnije stavove prema spolu. Prema tome, djeca u lezbijskim odnosno istospolnim obiteljima osjećaju manji pritisak roditelja da se prilagode rodnim stereotipima (Bos i Sanford, 2010.).

6.3. Kognitivni razvoj i obrazovni ishodi

Kroz pregled istraživanja, usporedba dobrobiti djece čiji su roditelji istospolni i djece iz heteroseksualnih obiteljskih sredina gledana je i u odnosu na kognitivni razvoj, akademski uspjeh i obrazovne rezultate (Crouch i sur., 2014.).

Tako, u već spomenutoj metaanalizi, Crowl i suradnici (2008.) navode kako nema statistički značajne razlike u kognitivnom razvoju djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji i djece koju odgajaju istospolni roditelji. Slično, Manning i suradnici (2014.) u svom radu koji obuhvaća studije, preglede i knjige istraživanja istospolnog roditeljstva zaključuju da postoji jasan konsenzus u literaturi da djeca koja žive u istospolnim roditeljskim kućanstvima imaju kognitivni razvoj istovjetan djeci koja žive u različitim spolnim roditeljskim kućanstvima. Primjerice, studija koju su proveli Lavner i suradnici (2012.) uspoređivala je kognitivni razvoj 2, 12 i 24 mjeseca nakon smještaja 82 visokorizične posvojene djece iz udomiteljskih obitelji u heteroseksualna i homoseksualna kućanstva. U prosjeku, djeca u oba tipa kućanstva pokazala su značajan napredak u kognitivnom razvoju unatoč tome što su roditelji homoseksualne orijentacije odgajali djecu s više bioloških i okolinskih rizičnih čimbenika utvrđenih prije posvojenja. Visokorizična su djeca pokazivala slične obrasce kognitivnog razvoja u posvojiteljskim kućanstvima heteroseksualnih i homoseksualnih osoba (Lavner i sur., 2012.).

Nadalje prikazana istraživanja mjerila su obrazovne ishode kao što su ponavljanje razreda djeteta, prosjek ocjena i povezanost odnosno prilagodba djeteta u školi. Navedeni mjereni obrazovni ishodi snažni su pokazatelji nedostatka spremnosti djeteta za školu što može biti i pokazatelj prisutnosti poteškoća s kojima se djeca

susreću kod kuće (Rosenfeld, 2010.). Crowl i suradnici (2008.) u metaanalizi navode da djeca u istospolnim obiteljima postižu jednak ili sličan akademski uspjeh (Crowl i sur., 2008.). Ipak, neki izvori ukazuju na moguće razlike u obrazovnim ishodima djece odgajanim u istospolnim obiteljima (American Sociological Association, 2015; Gates, 2015., prema Vučković Juroš, 2017.). Rosenfeld (2010., prema Manning i sur., 2014.) se u svojoj analizi tako oslonio na podatke iz popisa stanovništva SAD-a kako bi istražio obrazovni napredak kroz mjerenje stope ponavljanja razreda među djecom koja žive u istospolnim i heteroseksualnim obiteljima. Prema rezultatima istraživanja, heteroseksualni bračni parovi obiteljski su tip čija djeca imaju najniže stope ponavljanja razreda, no te su razlike u obrazovnom napretku djece istospolnih i heteroseksualnih roditelja objašnjive. Posljedice razlika u obrazovnom ishodu rezultat su sociodemografskih obilježja obitelji kao što su stupanj obrazovanja roditelja i prihodi roditelja. Naime, kada je Rosenfeld (2010., prema Vučković Juroš, 2017.) u prethodno prikazanom istraživanju proveo kontrolu sociodemografskih obilježja, utvrđeno je da nema statistički značajnih razlika u obrazovnim ishodima djece istospolnih i raznospolnih parova. Značaj i ulogu sociodemografskih obilježja roditelja potvrdili su i Crouch i suradnici (2015., prema Žderić, 2020.) kroz istraživanje na prigodnom uzorku od 390 roditelja iz Australije koji su se identificirali kao osobe homoseksualne orijentacije i imaju djecu u dobi od 0 do 17 godina. Cilj ove studije bilo je utvrditi utjecaj obiteljske strukture i sociodemografskih karakteristika na zdravlje i dobrobit djece u australskim istospolnim obiteljima. Utvrđeno je da postoji snažna veza između viših godišnjih prihoda u kućanstvu i viših rezultata na mnogim skalama koje mjere zdravlje i dobrobit djece. Rosenfeld (2013., prema Manning 2016.) nudi još jedno objašnjenje vezano uz moguće različite obrazovne ishode u istospolnim i heteroseksualnim obiteljima. Naime, djeca dolaze u istospolne obitelji iz različitih pozadina uključujući domove za djecu, udomiteljske obitelji i razvedene ili razdvojene heteroseksualne obitelji što upućuje na mogućnost da djeca koja žive s istospolnim roditeljima mogu započeti s obrazovnim nedostacima koji su se nakupili prije nego što su počeli biti odgajani od strane istospolnih parova.

Istraživanje koje su proveli Wainright i suradnici (2004.) ispitivalo je povezanost između tipa obitelji (roditelji istoga i suprotnog spola) i školskog uspjeha

adolescenata. Kao mjera školskog uspjeha koristio se prosjek ocjena i prilagodba odnosno povezanost djeteta u školi. Ta se povezanost definirala kao mjera osjećaja djeteta o vlastitoj integriranosti u školi (to jest koliko se ispitivano dijete smatra bliskim s ostalim kolegama u školi, koliko se osjeća prihvaćeno, sigurno) (Žderić, 2020.). Istraživanje je uključivalo 44 adolescenata od 12 do 18 godina čiji su roditelji istospolni parovi i 44 adolescenata iste dobi čiji su roditelji parovi suprotnog spola, pritom su sudionici usklađeni po demografskim karakteristikama i izvučeni iz nacionalnog uzorka. Rezultati su pokazali da obrazovni uspjeh i prilagodba u školi nisu povezani s tipom obitelji (Wainright i sur., 2008.).

7. Utjecaj stigmatizacije i diskriminacije na istospolne obitelji

Istospolne obitelji pripadaju stigmatiziranim socijalnim skupinama, te su osim uobičajenim svakodnevnim obiteljskim izazovima i stresorima, izloženi socijalnom stresu koji proizlazi iz njihova iskustva diskriminacije, negativne percepcije i reakcije okoline (Crouch i sur., 2014.). Rostosky i suradnici (2007., prema Titlestad i Pooley, 2013.) postuliraju da spomenuti socijalni stres uključuje skrivanje odnosno prikrivanje svog identiteta, suočavanje s internaliziranom homofobijom i razvijanje strategija suočavanja s diskriminacijom. Tako je Van Damova (2004.) kvalitativna studija lezbijskih obitelji ispitala iskustva majki sa stigmom. Studija je pokazala da su strahovi majki zbog mogućeg uznemiravanja djece kao posljedica roditeljske seksualnosti značajni stresori za lezbijske roditelje. Majke su isto tako izrazile zabrinutost da će okolina bilo kakve probleme koje su doživjela djeca smatrati rezultatom njihove seksualnosti (Van Dam, 2004.).

Crouch i suradnici (2014.) proveli su studiju o utjecaju stigme na zdravlje djece roditelja istog spola. Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 390 roditelja koji su se identificirali kao osobe homoseksualne orijentacije te imaju djecu između 0 i 17 godina. Roditelji, koji su prijavili da su doživjeli stigmatu povezanu s njihovom seksualnom orijentacijom, lošije su ocijenili svoju djecu u pokazateljima tjelesne aktivnosti, mentalnog zdravlja i obiteljske kohezije. Drugo istraživanje koje je proveo Crouch (2014.) uključivalo je 58 adolescenata u dobi od 10 do 17 godina u

kojem su podatci prikupljeni pomoći ankete i provođenja intervjua s istospolnim obiteljima, navodi da je povećana percipirana homofobna stigma roditelja i adolescenata u korelaciji s lošijim zdravstvenim ishodima djeteta, osobito u odnosu na mentalno zdravlje i raspoloženje.

Unatoč mogućim rizicima i izazovima zbog doživljene stigme i stereotipa djece istospolnih roditelja, roditeljska podrška i otpornost⁸ pomaže im u uspješnom suočavanju s negativnim stavovima (Millbank, 2003., prema Patrčević i Ernečić., 2020.). Titlestad i Pooley (2013.) kvalitativnom su metodom istraživala životna iskustva odrasle djece istospolnih roditelja. Sudionici, njih 8, bili su stariji od 18 godina, živjeli su u Australiji i imali barem jednog roditelja koji se identificirao kao homoseksualac, lezbijka ili biseksualac. Svi su sudionici iskazali da su doživjeli diskriminaciju zbog seksualne orijentacije njihovih roditelja te da su s vremenom postali kompetentniji u suočavanju s negativnim reakcijama okoline (primjerice kroz ignoriranje homofobnih komentara). Ta sposobnost ignoriranja, odbacivanja i obezvrijeđivanja homofobnih reakcija smatra se adaptivnim mehanizmom suočavanja koji doprinosi stvaranju otpornosti (Rostosky i sur., 2007., prema Titlestad i Pooley, 2013.). Dakle, rezultati ukazuju na otpornost ove skupine što predstavlja zaštitni faktor u razvoju djeteta (Titlestad i Pooley, 2013.). Sudionici su kroz istraživanje naveli da im njihova netradicionalna obiteljska struktura daje jedinstvene prednosti i naglasili važnost sigurnih odnosa punih ljubavi unutar njihove obitelji (Titlestad i Pooley, 2013.).

8. Zaključak

Obratimo li pažnju na sve rezultate istraživanja, može se zaključiti da nema znanstvenog utemeljenja u okviru kojeg se može donijeti zaključak da osobe homoseksualne orijentacije nisu kompetentni i primjereni za roditeljsku ulogu

⁸ Pojam otpornosti odnosi se na dobre razvojne ishode usprkos suočavanja s visokorizičnim situacijama, zadržavanje kompetentnosti u situacijama koje predstavljaju prijetnju ili kriznim događajima te uspješan oporavak od traumatskih iskustava. Otpornost se smatra zaštitnim čimbenikom pojedinca (Ajduković, 2000.).

(Žderić, 2020.). Istraživanja koje su proveli Crowl i sur., (2009.) te Wainright i Patterson (2008.) ukazuju da djeca u istospolnim obiteljima imaju kvalitetne vršnjačke odnose i iskazuju osjećaj pripadanja te pokazuju barem podjednako kvalitetne odnose sa svojim roditeljima u odnosu na djecu heteroseksualnih roditelja. Roditeljska orijentacija nije se pokazala povezanom sa psihosocijalnom dobrobiti, emocionalnom regulacijom, kognitivnim razvojem te akademskim uspjehom djece, a moguće razlike ovise o sociodemografskim obilježjima roditelja (Rosenfeld, 2010.). Što se tiče rodnog i spolnog razvoja, seksualna orijentacija roditelja nije značajan prediktor seksualne orijentacije kod djece te nema značajne razlike u seksualnim preferencijama djece koju odgajaju istospolni i heteroseksualni roditelji (Crowl i sur., 2008.). Međutim, djeca odnosno mlade osobe odgajane u istospolnim obiteljima vjerojatnije će razmotriti vezu kao moguću alternativu od onih koje su odgojili heteroseksualni roditelji (Tasker i Golombok, 2000., Bos i Sanford, 2010.). Isto tako, djeca koju odgajaju istospolni roditelji mogu pokazivati drugačija spolno tipizirana ponašanja nego djeca koju odgajaju heteroseksualni roditelji (Crowl i sur., 2008.).

U budućim istraživanjima trebalo bi prednost dati longitudinalnim studijama kako bi se moglo pratiti kako se djeca u istospolnim obiteljima razvijaju tijekom vremena (npr. Tasker i Golombok, 2000.). Primjerice, tako bi se moglo procijeniti jesu li djeca istospolnih roditelja i dalje otvorena prema iskustvu istospolne veze u odraslosti te imaju li iskustva istospolnih veza odnosno odnosa u odrasloj dobi. Nadalje, postoje različiti putovi do roditeljstva za istospolne roditelje obitelji uključujući tradicionalno biološko roditeljstvo, reproduktivnu tehnologiju, posvajanje i udomiteljstvo, kao i roditeljsku skrb životnog partnera te se čini da putovi do roditeljstva mogu utjecati na dobrobit djeteta (Chan i sur., 1998.; Gates, 2011., prema Manning, 2016.). Tako primjerice, udomljena ili posvojena djeca mogu doći u obitelji istospolnih roditelja sa poviješću nepovoljnih iskustava za tijek razvoja, time se razlikujući od djece koja žive u drugim vrstama obitelji. Prema tome, važno je uspoređivati djecu istospolnih posvojiteljskih obitelji s djecom iz posvojiteljskih heteroseksualnih obitelji kao usporednom skupinom (npr. Goldberg i Smith, 2013.; Lavner i sur., 2012.), a ne djecom iz regularnih heteroseksualnih obitelji.

Naposljetku, unatoč znanstvenom konsenzusu da su u odgoju djece najbitniji bliski, responzivni, podržavajući odnosi neovisno o strukturi obitelji, ukazuje se potreba za

daljnjim traženjem strategija i znanja o dinamici odnosa istospolnih parova kako bi se osiguralo šire društveno prihvaćanje istospolnih obitelji, zdravi obiteljski odnosi i stabilno roditeljstvo (Farr i Tornello, 2016.).

Literatura

1. Ajduković, M. (2000). Ekološki multidimenzionalni pristup sagledavanju činitelja rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U Bašić, J., Janković, J. (ur.), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži* (str. 47 – 62). Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju.
2. Bos, H. i Sandfort, T. G. M. (2010). Children's Gender Identity in Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families. *Sex Roles*, 62(1-2), 114-126.
3. Camilleri, P. i Ryan, M. (2006). Social Work Students' Attitudes toward Homosexuality and Their Knowledge and Attitudes toward Homosexual Parenting as an Alternative Family Unit: An Australian Study. *Social Work Education*, 25(3), 288-304.
4. Chamie, J. i Mirkin, B. (2011). Same-Sex Marriage: A New Social Phenomenon. *Population and Development Review*, 37(3), 529-551.
5. Crouch, S. R., Waters, E., McNair, R. i Power, J. (2014). The health perspectives of Australian adolescents from same-sex parent families: A mixed methods study. *Child: care, health and development*, 41(3), 356-364.
6. Crouch, S. R., Waters, E., McNair, R., Power, J. i Davis, E. (2014). Parent-reported measures of child health and wellbeing in same-sex parent families: a cross-sectional survey. *BMC Public Health*, 14(635).
7. Crowl A., Ahn, S. i Baker, J. (2008). A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385-407.
8. Čemažar, S. A. i Mikulin, T. (2017). Europeizacija kao (ne)prijateljica: razvoj LGBT pokreta u Hrvatskoj. *Mali Levijatan*, 4(1).
9. Dew, B. J. i Myers, J. E. (2000). Gay and Lesbian Parents: No Longer a Paradox. *Adultspan Journal*, 2(1), 44-56.
10. Drescher, J. (2015). Out of DSM: Depathologizing Homosexuality. *Behavioral Sciences*, 5, 565-575.
11. Dudić, A. i Silajdžić, L. (2019). LGBTIQ populacija u Bosanskohercegovačkom društvu: stavovi javnosti i medijsko izvještavanje. U Petrović, J., Jovanić, G.

- (ur.), *Položaj marginalizovanih grupa u društvu* (str. 311 – 327). Banja Luka: Centar modernih znanja.
12. Farr, R. H. i Patterson, C. J. (2013). Coparenting Among Lesbian, Gay, and Heterosexual Couples: Associations With Adopted Children's Outcomes. *Child Development*, 84(4), 1226-1240.
 13. Farr, R. H. i Tornello, S. L. (2016). The transition to parenthood and early child development in families with same-sex parents. *Journal of birth and parent education*, 3(3), 17-22.
 14. Gates, G. J. (2015). Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples. *The Future of Children*, 25(2), 67-87.
 15. Geiger, M. (2004). Prirodna povijest homoseksualnosti, Antibarbarus. *Revija za sociologiju*, 34, 234-237.
 16. Gerber, P. (2010). The Best Interests of Children in Same-sex Families. *Law in Context*, 28(1), 28-42.
 17. Goldberg, A. E. i Smith, J. Z. (2013). Predictors of psychological adjustment in early placed adopted children with lesbian, gay and heterosexual parents. *Journal of Family Psychology*, 27(3), 431-442.
 18. Kazneni zakon. *Narodne novine*, br. 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015., 101/2017., 118/2018., 126/2019., 84/2021.
 19. Klasiček, D. (2013). Zakonsko nasljeđivanje istospolnih partnera u Republici Hrvatskoj u postojećem zakonskom okviru. *Zbornik Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, 34(2), 963-989.
 20. Kondor-Langer, M. (2016.). *Zaštita prava LGBT osoba: zakonodavstvo i policija*. Stručni rad. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova, PU zagrebačka, Sektor kriminalističke policije, Služba općeg kriminaliteta.
 21. Lavner, J. A., Waterman, J. i Peplau, L. A. (2012). Can gay and lesbian parents promote healthy development in high-risk children adopted from foster care? *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(4), 465-472.
 22. Manning, W. D., Fetto, N. M. i Lamid, E. (2014). Child Well-Being in Same-Sex Parent Families: Review of Research Prepared for American Sociological Association Amicus Brief. *Population Research and Policy Review*, 33(4), 485-502.

23. McCutcheon, J. (2011). *Attitudes toward adoption by same-sex couples: Do gender roles matter?* Magistarski rad. Saskatoon: Sveučilište u Saskatchewanu.
24. Milton, H. L. i MacDonald, G. J. (1984). Homosexual Identity Formation as a Developmental Process. *Journal of Homosexuality*, 9(2-3), 91-104.
25. Muñoz-Martínez, A. M. (2016). Socio-emotional development of children of same-sex parents: achievements and future lines of research. *Perspectivas en Psicología*, 12.
26. Nakash, A., i Herdman, J. (2007). Surrogacy. *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 27(3), 246-251.
27. O'Neill, K.R., Hamer, H.P. i Dixon, R. (2012). A lesbian family in a straight world': The impact of the transition to parenthood on couple relationships in planned lesbian families. *Women's Studies Journal*, 26, 39-53.
28. Obiteljski zakon. *Narodne novine*, br. 103/2015, 98/2019.
29. Patrčević, S. i Ernečić, M. (2020). Razvoj djece u istospolnim zajednicama – činjenice, predrasude i uloga društva. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(3), 563-590.
30. Rosenfeld, M. J. (2010). Nontraditional families and childhood progress through school. *Demography*, 47(3), 755-775.
31. Scherpe, J. M. (2013). The Legal Recognition of Same-Sex Couples in Europe and the Role of the European Court of Human Rights. *The Equal Rights Review*, 10.
32. Stacey, J. i Biblarz, T. (2001). (How) Does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66, 159-183.
33. Štrbić, M., Jeleković, T., Popović, D., Brajković, M., Žukina, P. i Štambuk, M. (2019). Procjene roditeljstva istospolnih parova u odnosu na roditeljstvo parova različitog spola: primjena vinjeta u složenom eksperimentalnom nacrtu među sveučilišnim studentima i studenticama heteroseksualne orijentacije. *Revija za sociologiju*, 49(2), 253-281.
34. Takacs, J., Szalma, I. i Bartus, T. (2016). Social Attitudes Toward Adoption by Same-Sex Couples in Europe. *Archives of Sexual Behavior volume 45*, 1787-1798.
35. Tasker, F. i Golombok, S. (2000). Growing Up in a Lesbian Family: Effects on Child Development: A Review. *Infant and Child Development*, 9, 167-178.

36. Tasker, F. (2010). Same-Sex Parenting and Child Development: Reviewing the Contribution of Parental Gender. *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 35-40.
37. Titlestad, A. E. i Pooley, J. A. (2013). Resilience in same-sex-parented families: The lived experience of adults with gay, lesbian, or bisexual parents. *Journal of GLBT family studies*, 10(4), 329-353.
38. Van Dam, M. A. A. (2004). Mothers in Two Types of Lesbian Families: Stigma Experiences, Supports, and Burdens. *Journal of Family Nursing*, 10(4), 450-484.
39. Vučković Juroš, T., (2015). Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 195-218.
40. Vučković, Juroš, T. (2017). Usporedba ishoda djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera: Osvrt na kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima. *Revija za sociologiju*, 47(1), 65-95.
41. Vuletić, D. (2003). Gay i lezbijska povijest Hrvatske: Od Drugog svjetskog rata do 1990. *Gordogan*, 1(1), 106-123.
42. Wainright, J. i I Patterson, C. J. (2008). Peer Relations Among Adolescents With Female Same-Sex Parents. *Developmental Psychology* 44(1), 117-26.
43. Wainright, J. K., Russell. S. T. i Patterson, C. J. (2004). Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationship of adolescents with same-sex parents. *Child Development*, 75(6), 1886-1898.
44. Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji. *Narodne novine*, br. 86/2012.
45. Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, br. 115/2018, 18/2022.
46. Zakon o životnom partnerstvu. *Narodne novine*, br. 92/2014, 98/2019.
47. Zorica, L. (2016.). Povijesni prikaz homoseksualnih osoba kao marginalizirane skupine. *Essehist*, 8.
48. Žderić, L. (2020.). Dobrobit djece istospolnih roditelja. *Psihičko zdravlje*, 3.